Bokmelding

Viggo Vestel (2016)

I gråsonen. Ungdom og politisk ekstremisme i det nye Norge

Oslo: Universitetsforlaget

Av AUDUN TOFT, stipendiat ved Det teologiske menighetsfakultet.

Ekstreme politiske og religiøse grupperinger er blitt viet mye oppmerksomhet i forskning de siste årene, også i Norge. I denne boken gir Viggo Vestel et bidrag til feltet gjennom intervjuer med ungdommer og voksne som har erfaring med ulike former for ekstreme miljøer. Bokens overordnede mål er å «belyse om, hvorfor og hvordan ungdommer i Norge utvikler en tiltrekning til ekstreme politiske standpunkter». Selv om det uttalte bakteppet for boken er terror og voldelige hendelser utført av ulike ekstremistiske grupper, så skiller boken seg ut ved ikke å fokusere på slike grupper i seg selv. Derimot er det personer i *gråsonene* som intervjues og utgjør datamaterialet i boken. Dette er ungdommer, og voksne, som ikke er en del av kjernemiljøene, men som er, eller har vært, så tett på disse miljøene at de kan uttale seg om og «reflektere over budskap, handlinger og holdninger som disse ekstreme miljøene står for». Å ha denne gruppen som fokus gjør at boken skiller seg noe fra annen forskning på feltet. En annen ting som skiller seg ut er at boken eksplisitt har fokus på ungdom. Ungdomstiden, med alle sine identitetsutviklende aspekter, blir for Vestel viktig i diskusjonen av hvilke faktorer som spiller inn i utviklingen av ekstremistiske holdninger, eller i å ta avstand fra dem.

Boken organiseres langs en akse der høyreekstreme miljøer utgjør det ene ytterpunktet og radikal islam det andre. Disse termene er ikke helt presise, men nyanseres i boken. Etter to korte innledende kapitler der problemstillinger, teoretiske perspektiver og metodiske betraktninger trekkes frem, presenteres funnene i to hoveddeler, kapittel tre og fire. Kapittel tre tar for seg det høyreekstreme landskapet i Norge og innledes med en generell beskrivelse av høyreekstreme grupper. Det er interessant at Vestel også inkluderer det han kaller for «omlandet», noe han i denne sammenhengen ser på som miljøer som bærer frem en del av det samme tankestoffet, men i mer moderate og stuerene former. Her presenterer han nettstedet dokument.no, stiftelsen Human Rights Service, samt det politiske partiet Fremskrittspartiet. Mesteparten av kapittelet går til presentasjon av funn og perspektiver fra fem informanter med bakgrunn fra gråsonene

rundt ytterliggående organisasjoner på høyresiden. På samme måte presenteres ytterliggående islam i kapittel fire, men her er det i hovedsak gruppen som kaller seg Profetens Ummah som blir representant for ekstremisme i ytterliggående islam. I tillegg presenteres organisasjonen / nettstedet Islam.net som en gruppe som står for mange av de samme tankene som Profetens Ummah, men med en tydelig ikke-voldelig profil. Omlandet i dette landskapet gis en helt annen profil, da organisasjonene som presenteres her, Det Islamske forbund og Islamsk Råd Norge, aktivt arbeider for dialog og brobygging. Informantene i dette kapittelet er en sammensatt gruppe med ulik bakgrunn, hvorav to er konvertitter og tre aktivt jobber med ungdom i forebyggende arbeid. Vestel har et sterkt personfokus og slipper informantenes stemmer til på en måte som gir leseren en rik innsikt i de personlige historiene som utgjør kjernen i deres forhold til ytterliggående tankegods og grupperinger.

Bokens teoretiske innfallsvinkel kretser rundt hvordan viktige hendelser, både transnasjonale og personlige, påvirker og spiller inn i ungdoms selvforståelse og forhold til samfunnet rundt seg. Helt sentralt står historiker Roger Griffins bok *Terrorist's Creed. Fanatical violence and the human need for meaning* fra 2012. Griffin bygger igjen på Peter Bergers tanker om menneskers *nomos*, forenklet sagt det universet av mening vi bruker, individuelt og sosialt, for å forholde oss til verden. Når dette *nomos* trues på ulike måter, slik at tilværelsen ikke oppleves som meningsfull, men truende og kaotisk, oppstår en *nomisk krise*, en tilstand som er preget av en følelse av at denne ønskede orden bryter sammen. For Griffin er dette det første stadiet i en radikaliseringsprosess som kan føre til voldelig ekstremisme og terrorisme. Ideen om *nomisk krise* er bokens gjennomgangstema. Knyttet sammen med Zygmund Baumanns tanker om flytende modernitet, frykt der det moderne samfunn preges av en sterk følelse av kaos og en individualisering av ansvaret for å skape mening i tilværelsen, peker Vestel på samfunnsmessige trekk som gjør at *nomiske kriser* kan oppstå. Særlig ungdommer er sårbare for dette, siden ungdomstiden i seg selv preges av løsriving og identitetsbygging. Ved dette teoretiske grepet viser boken hvordan informantene på veldig ulike måter opplevde hendelser som endret måten de tenkte om verden på. Vestel bygger her videre på tanker fra boken *Kritiske hendelser, nye stemmer* (av Andersson, Jacobsen, Rogstad og Vestel) og tanken om at disse hendelsene kan være både personlige hendelser og hendelser av en mer global eller transnasjonal karakter. Hos informantene på høyresiden dreide dette seg mest om negative, personlige hendelser der muslimer var involvert, som bidro til at de begynte å se islam og muslimer som en trussel, satt inn i sammenheng med terroraksjoner utført av ekstreme islamistgrupper. Hos de muslimske informantene dreier det seg i stor grad om en blanding av personlige opplevelser knyttet til negative holdninger i hverdagen, særlig knyttet til mediedekningen av islam,

og hendelser i verden der muslimer utsettes for urettferdighet. Her finner jeg Vestels grep med å trekke inn både makronivå, transnasjonale hendelser som påvirker informantenes syn på verden, og mikronivå, personlige opplevelser som skaper behov for en nyorientering, som et fruktbart grep for å forstå ulike dynamikker involvert i hvordan noen ungdommer utvikler tanker og holdninger som kan betegnes som ekstreme.

Dessverre har boken en stor svakhet i at det har vært vanskelig å finne informanter som kan belyse den overordnede problemstillingen. Forfatteren er klar over dette, og skriver nyansert om det, men her skulle jeg ønske at dette hadde blitt tatt mer på alvor i bokens konklusjoner. For det første har Vestel i liten grad fått tak i ungdommer. Bare tre av tolv informanter er under 25 og seks av dem er over 30 år. Dette gjør at mye av det empiriske materialet blir indirekte, gjennom enten å dreie seg om informantenes opplevelser da de var unge, eller gjennom å fortelle om ungdommer de kjenner til. Mangelen på direkte tilgang til ungdommers perspektiver setter preg på boken. Det andre problemet i linjen mellom informanter og hovedfokus ligger i grepet med å fokusere på gråsonene. Informantene har veldig ulik bakgrunn og forhold til grupperinger og miljøer som kan betegnes som ekstreme. Gjennomgående tar alle avstand fra vold, og flertallet tar også avstand fra de ekstreme miljøene. Dette, sammen med at Vestel bruker teorier fra terror- og radikaliseringsforskning, gjør at det ligger en dobbelthet i boken der det ofte er vanskelig å avgjøre hva det empiriske datamaterialet egentlig sier noe om. Selv om Vestel arbeider med å nyansere begreper som radikalisering og ekstremisme, savnes enda mer presisering i forhold til hva boken faktisk kan si noe om. Men denne nyanseringen i seg selv er et viktig bidrag, som også Vestel nevner og diskuterer godt. At de personlige historiene til personer i utkanten av de ekstreme miljøene er så ulike og sammensatte viser nettopp til at dette er et felt der man skal være veldig forsiktig med å generalisere.

Alt i alt mener jeg boken gir et godt bidrag til forskningen på feltet, særlig gjennom vektleggingen av at ulike perspektiver, både på makro-, meso- og mikronivå bør anvendes for å forstå kompleksiteten i emosjonelle drivkrefter som kan lede til at ungdom trekkes mot ekstreme politiske og religiøse standpunkter og miljøer. Refleksjonene rundt samspillet mellom transnasjonale hendelser og personlige opplevelser er viktige og nyttige. Vestels konklusjoner om samspillet i polarisering mellom antiislamister og radikal islam gir noen gode perspektiver. Og personlig finner jeg beskrivelsen av hvordan unge muslimer opplever mistenksomhet og negativitet i hverdagen viktig å få frem. Også beskrivelsen av det høyreekstreme landskapet i Norge, og hvordan dette preges av spenninger og endringer som et resultat av dreiningen mot islam som motstander, er interessant.

Boken munner ut i noen tanker rundt hvordan voldelig ekstremisme kan motvirkes gjennom samtidig arbeid på makro-, meso- og mikronivå. Selv om dette er interessant og knytter an til bokens tematikk er nok dette et tema som bør utvikles videre gjennom arbeid med et bredere empirisk materiale.